

Григір Михайлович Тютюнник (1931 — 1980)

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ

Григір Тютюнник

План

- 1) Історія з іменами братів Тютюнників;
- 2) Дитинство;
- 3) Юнацькі роки;
- 4) Молодість і початок творчості;
- 5) Творча діяльність;
- 6) Передчасна смерть письменника;
- 7) Творчість письменника;
- 8) Твори;
- 9) «Три зозулі з поклоном»;
- 10) «Оддавали Катрю»;
- 11) Література.

Історія з іменами братів Тютюнників

Григорій і Григир Тютюнники, як відомо, були братами по батьку. Вони отримали одне й те саме ім'я Григорій через випадковий збіг обставин. Григорія насправді хотіли назвати Георгієм, або, по-сільському, Ігорем. Записувати дитину відрядили діда по матері, який по дорозі до сільради добряче випив за здоров'я новонародженого. Коли ж потрапив до сільради, то переплутав ім'я і записав онука Григорієм. Про дідову витівку дізналися, коли Ігору-Григорію було вже років п'ятнадцять — на той час у Михайла Тютюнника у новій сім'ї уже підростав другий син, і, за іронією долі, теж Григорій. Згодом, щоб відрізнати братів, молодшого стали звати Григором... Цю історію переповів сам Григир Тютюнник у своїх спогадах («Коріння»). Там же наведені й листи, в яких брати один одного іноді жартома називали Григорій I та Григорій II...

ДИТИНСТВО

- Григiр Тютюнник народився 5 грудня 1931 р. в селi Шилiвка Зiнькiвського району на Полтавщинi в сiм'ї селян .
- Батько Григора, заарештований органами НКВС у 1937 р., iз заслання не повернувся. Мати вийшла вдруге замиж, а малого Григора забрав до себе на Донбас батькiв брат — Филимон Васильович Тютюнник, у родинi якого й виховувався майбутнiй письменник.
- У 1938 р. Григiр piшов до школи в український перший клас, який нараховував сiм учнiв, а тому через деякий час був розформований, i хлопця перевели в російський клас. З того часу i до 1962 року, як зазначав сам Тютюнник, вiн розмовляв, писав листи (iнодi оповiдання) виключно російською мовою.

Юнацькі роки

- У 1942 р. Григір змушений був пішки йти до матері на Полтавщину, адже тітка не могла сама прогодувати сім'ю (дядько Филимон був у цей час на фронті).
- Після визволення України від фашистів Тютюнник закінчив п'ятий клас сільської школи і вступив до Зіньківського ремісничого училища № 7. Закінчивши його, працював на Харківському заводі ім. Малишева, але захворів та повернувся до Шилівки, не відпрацювавши належних трьох років, за що відсидів 4 місяці в колонії. Як вийшов, повернувся у Донбас, працював на будівництві Миронівської ДРЕС, на відбудові шахт у Донбасі.

Молодість і початок творчості

- У 1951 р. Тютюнник пішов до армії, служив у Військово-Морському Флоті радистом на Далекому Сході. Після демобілізації закінчив вечірню школу, працював токарем у вагонному депо.
- У 1957-1962 рр. майбутній письменник навчався в Харківському університеті на філологічному факультеті.
- Першу новелу ««В сумерки»» написав російською мовою і надрукував її в журналі «Крестьянка» у 1961 р. Після смерті старшого брата Григорія Тютюнника (автора роману «Вир») переклав свої «Сумерки» українською мовою і з того часу писав лише нею.

Молодість і початок творчості

- Після закінчення Харківського університету у 1962 р. Тютюнник їде працювати на Донбас, викладає у вечірній школі. Але письменника мучить чуже йому російськомовне середовище. Він хоче жити там, де живуть його герої.
- У 1963 р. Григор Тютюнник переїхав до Києва, чому сприяли передусім А. Дімаров, О. Гончар. Він поселяється в невеличкому помешканні на Андріївському узвозі, працює в «Літературній Україні», публікує в ній кілька нарисів на різні теми та перші оповідання: «Дивак», «Рожевий морок», «Кленовий пагін», «Сито, сито...». Молодіжні журнали «Дніпро» та «Зміна» вміщують новели «Місячної ночі», «Зав'язь», «На згарищі», «У сутінки», «Чудасія», «Смерть кавалера».

Творча діяльність

- Зацікавившись кінематографом, Григир Тютюнник працює у сценарній майстерні Київської кіностудії ім. О. Довженка, — створює літературний сценарій за романом Григорія Тютюнника «Вир», рецензує твори колег-кінодраматургів та фільми.
- Згодом переходить на редакторсько-видавничу роботу у видавництвах «Радянський письменник», «Молодь», «Дніпро», «Веселка», а потім повністю віддається літературній творчості.
- Його доброзичливо приймають і підтримують у своєму товаристві київські письменники.

Творча діяльність

- 1966 р. вийшла перша його книжка «Зав'язь», яка стала однією з тих книжок, які засвідчили новий злет української прози і зробили популярним ім'я Григора Тютюнника, водночас вирізнивши його серед творчої молоді.
- Журнал «Дружба народів» відзначив оповідання Гр. Тютюнника як кращі в своїх публікаціях 1967 р.
- У 1968 р. «Литературная газета» оголосила всесоюзний конкурс на краще оповідання. Григору Тютюннику було присуджено премію за оповідання «Деревій». Твір дав назву збірці (1969), до якої увійшли повість «Облога» та кілька оповідань.

Творча діяльність

- У 1970-ті роки з'являються у пресі — республіканській («Вітчизна», «Дніпро», «Ранок») та всесоюзній («Дружба народів», «Сельская молодежь», «Студенческий меридиан») нові твори Григора Тютюнника. У Таллінні виходить збірка його оповідань естонською мовою (1974). Журнал «Сельская молодежь» у 1979 р. (№ 1) повідомляє, що його нагороджено медаллю «Золоте перо» — за багаторічне творче співробітництво. Виходять друком збірки «Батьківські пороги», «Крайнебо» (Київ, 1972, 1975), «Отчие пороги» (Москва, 1975), «Коріння» (Київ, 1978).

Творча діяльність

- На початку 1970-х років Григійр Тютюнник працював у видавництві «Веселка». Серед його продукції — настільна книга-календар для дітей «Дванадцять місяців» (1974), у підборі матеріалів до якої виявився його літературний смак, мистецька вимогливість, повага до юного читача. Пише він і сам твори для дітей, видає збірки оповідань «Ласочка» (1970), казок «Степова казка» (1973), які по-новому розкрили талант письменника.

Творча діяльність

- За книги «Климко» (1976) і «Вогник далеко в степу» (1979) Григорові Тютюннику присуджено республіканську літературну премію ім. Лесі Українки 1980 р.
- Тютюнник перекладав українською мовою твори В. Шукшина: 1978 р. у видавництві «Молодь» вийшла збірка оповідань та кіноповістей «Калина червона»; він перекладав і твори М.Горького («Серце Данко»), І. Соколова-Микитова («Рік у лісі») та ін.
- В останні місяці життя письменник працював над повістю «Житіє Артема Безвіконного».

Передчасна смерть письменника

- Не будучи в змозі в усій повноті реалізувати свій талант в атмосфері чиновницького диктату над літературою, 6 березня 1980 р. Григій Тютюнник покінчив життя самогубством. Було йому всього сорок дев'ять років, коли пішов із життя. Похований на Байковому кладовищі в Києві.
- У 1984 р. з'явився двотомник його творів.
- 1989 р. його творчість була посмертно відзначена Державною премією ім. Т. Г. Шевченка.

Творчість письменника

- Значний вплив на формування літературних смаків Григора Тютюнника, на ставлення до літературної праці справив його брат — письменник Григорій Тютюнник.
- Поступово сформувались характерні прикмети творчої індивідуальності молодого письменника: постійне невдоволення собою, наполегливі пошуки точного слова — найпотрібнішого, найвиразнішого, — тривале обдумування кожного твору (і згодом, досить часто, — попередня, до викладу на папері, «апробація» їх в усних розповідях).
- Тяжкі умови дитинства відіграли істотну роль у виборі тем та сюжетів, і у формуванні світосприймання майбутнього письменника з його драматичністю як основною домінантою: рання втрата батька, життя вдалині від матері, завдані війною моральні й матеріальні втрати тощо.

Творчість письменника

- Творчий спадок Григора Тютюнника кількісно невеликий — укладається у двотомник, що з'явився 1984 р. Жанрово одноманітний — це новели, оповідання, кілька повістей.
- Нешироке також і тематичне коло його творів. Найглибшим болем Григора Тютюнника було сучасне йому село. З нього він вийшов сам у небезпечні мандри по інших, чужих світах. Але там залишалося коріння власного роду, там жила мама, туди просто було в будь-який момент повернутися по цілющі соки народної мудрості, припасти до несхитної, випробуваної віками моралі як до рятівного острівця.
- Українське село за часів Григора Тютюнника було зачеплене корозією загальної суспільної деградації та лежало мовби на перехресті багатьох доріг. Там люди ще пам'ятали традиції предків, часом їх навіть дотримувалися, село практично лишалося єдиним носієм української мови.

Творчість письменника

- Його оповідання й новели аж ніяк не підходять під стандарти «соціалістичного реалізму», далекі від ілюстрування партійних гасел, від нав'язуваного літературі фальшивого оптимізму. Саме за те, що він не хотів писати як усі, Григора Тютюнника постійно переслідували служителі правлячої ідеології. Його порятунком було те, що він не торкався політики, не використовував публіцистичних засобів соціального аналізу актуальних сільських проблем, не прагнув когось викрити, щось засудити. Зрештою, це тоді було практично неможливо. Він дає художній аналіз актуальних соціальних проблем і, зокрема, проблем тогочасного села.

Творчість письменника

- Село постало в його новелах непричепурене, реальне, оживлене, за що Олесь Гончар назвав письменника «живописцем правди». Постало перед читачем у розмаїтті людських доль, характерів. Григійр Тютюнник зумів через душу людини передати дух того непростого часу, торкнутися болючих суспільних проблем. Зробив він це дуже тонко, майстерно, без активного авторського втручання, накидання власних висновків і оцінок.
- Своїх героїв Григійр Тютюнник не ідеалізує, не наділяє якимись особливими рисами характеру. В основному це звичайні сільські люди — жінки, чоловіки, старенькі, діти. Серед них немає лише позитивних чи негативних. Людина постає мов жива. До того ж говорить вона не правильною літературною, що можна спостерегти в багатьох інших авторів, а природною для неї мовою.

Творчість письменника

- У творах Григора Тютюнника стільки правди життя, що читати їх відсторонено, без щему в горлі, неможливо. І водночас навіть у дуже сумних речах, таких як повість «Климко», оповідання «Перед грозою» чи «Вуточка», автор залишає читачеві промінь віри. Ніби промовляючи: «Життя — складне, але варте того, щоб його любити». І це відчувати особливо дивовижно, знаючи, що сам письменник пішов з життя за власною волею...

Твори

- Три зозулі з поклоном
- Оддавали Катрю
- Вогник далеко в степу
- Климко
- Лісова сторожка
- На згарищі
- Зав'язь
- Син приїхав
- Коріння
- Деревій

«Три зозулі з поклоном»

- Новела «Три зозулі з поклоном» чи не найглибше з усіх творів віддзеркалює внутрішній світ Григора Тютюнника, його світобачення. Підсвідомо до її написання він прямував усе своє попереднє життя.

А поштовхом послужила, здавалось би, незначна подія: у 1976р. до Ірпінського будинку творчості завітав сліпий бандурист. Серед пісень, які він виконував, була «Летіла зозуля через мою хату...», де йшлося не просто про нещасливе кохання, а про вічне, непереборне ніким і нічим страждання людини. Очевидці розповідають, що, почувши цю пісню, Тютюнник підхопився і побіг до своєї кімнати. Так народилася новела «Три зозулі з поклоном» — одна з найчарівніших перлин української літератури ХХ ст.

«Три зозулі з поклоном»

- Безперечно, в основі цієї новели автобіографічні моменти. Образ Михайла асоціюється з батьком письменника, свого часу також репресованого. Навіть ім'я не змінено, хоча про самі репресії в новелі не йдеться: в 70-х рр. ці події замовчувалися, були забороненою темою. А образ оповідача, хлопця-студента, нагадує самого автора.
- Новела має ознаки притчі — висновок, до якого приходять автор і який пропонує читачеві: любов — почуття, незалежне від людської свідомості, волі, бажання, моралі, воно ніби дається якоюсь вищою силою, тому мусить лишатися поза осудом чи запереченням, має право на існування.
- На кількох сторінках розгортається досить поширена житейська історія, так званий любовний трикутник. Марфа Яркова одружена, але кохає Михайла, батька оповідача. Кохання Марфи до чужого чоловіка — її глибока інтимна проблема, якою жінка ні з ким не ділиться. Марфа й не претендує на чуже щастя. Невдовзі Михайла засилають до Сибіру, звідки він ніколи не повернеться.

«Три зозулі з поклоном»

- Але найголовнішими є навіть не події твору, а почуття героїв, їх пристрасті, переживання. Саме вони рухають сюжет твору, розширюють його часові, просторові межі. Життєва конкретика відсувається на другий план, читач замислюється над вічними, істинними цінностями, разом із героями починає шукати гармонійного вирішення конфлікту.

Михайла, його дружину Сою, Марфу єднає страждання, єднає любов як найвище мірило вартості людини. Важко Софії: вона втратила чоловіка й батька своєї дитини, але отримує від нього листи і знає, що Михайло любить її. А Марфа переживає нерозділене кохання, раніше від Софії відчуває, коли тій надходить лист і просить листоношу дати хоч потримати його в руці, пригортає його до грудей, цілує. Це любов душ, яка перейшла тілесний рівень. Кохання, в якому кожен залишається чесним перед самим собою. Це безпретензійне кохання, в якому не має й тіні заздрощів до суперниці. Софія не сердиться на Марфу: «У горі, сину, ні на кого серця немає. Саме горе». Співчуття, любов до ближнього, милосердя і всепрощення є визначальними для персонажів новели. Ці риси характерні для української людини, яка сповідує християнську мораль.

«Три зозулі з поклоном»

- «Любові Всевишній присвячується» — такий епіграф твору Григора Тютюнника. У новелі любов оточена неземним ореолом, надзвичайно далеким звичного, побутового розуміння. Листоноша, який приніс вістку від Михайла, поблажливо дає Марфі пригорнути до грудей листа. Соня не картає суперницю, навпаки, найкращими, теплими словами говорить про неї своєму синові. Михайло пише Соні: «Не суди мене гірко. Але я ніколи нікому не казав неправди і зараз не скажу: я чую щодня, що десь тут коло мене ходить Марфина душа нещасна. Соню, сходи до неї та скажи, що я послав їй, як співав на ярмарках зінківських бандуристочка сліпенький, послав три зозулі з поклоном, та не знаю, чи перелетять вони Сибір неісходиму, а чи впадуть од морозу. Сходи, моя єдина у світі Соню! Може, вона покличе свою душу назад, і тоді до мене хоч на хвильку прийде забуття. Обіймаю тебе і несу на руках колиску з сином, доки й житиму...».

- Жоден із героїв твору не поборов свого страждання, не зменшив сили душевного болю від нього. Але всі вони лишаються на роздоріжжі — кожен сам по собі: Михайло безслідно зник на каторзі, Соня сама виростила сина, Марфа продовжує чогось чекати, вдивляючись в обличчя сина свого коханого.

«Оддавали Катрю»

- Окрім вічних тем, Григора Тютюнника, як і багатьох інших письменників, цікавили маргінальні проблеми, тим більше, що в повоєнний час, а надто в 50—60-х рр., мала місце масова міграція сільської молоді до міста, до так званого кращого, легшого життя, подалі від тяжкої праці на землі. Це був об'єктивний процес, але його значно прискорював ганебний стан тогочасного села, зумовлений недалекоглядною, шкідливою політикою правлячої партії.
- Маргінальній темі Г. Тютюнник присвятив кілька своїх творів: «Син приїхав», «День мій суботній», «Оддавали Катрю», в якому розповідається, як восени з Донбасу приїздить молодша донька хутірського крамаря Степана Безверхого, щоб сповістити про своє заміжжя. У селі женихів нема, а Катрі пішов третій десяток — тож батьки мусять оддавати її заміж.

«Оддавали Катрю»

- Сюжет твору — підготовка до весілля і його опис. Оповідь ведеться у звичній для стилю Тютюнника манері: неспішно, з детальними побутовими подробицями, які часто мають глибокий підтекст, додають важливої позасюжетної інформації. Так, скажімо, про Катрину вагітність дізнаємося з її втомленості, «недівчої печалі в очах», «білого просторого плаття, що приховувало стан».
- У центрі оповідання — доля Катрі, її родини. Але, розкриваючи внутрішній стан героїв, показуючи їхні переживання напередодні весілля, ретельно вимальовуючи характери, поведінку, письменник у такий спосіб порушує низку важливих, актуальних і сьогодні проблем. Серед них найболючіша — стан українського села. З Катрями, які від'їжджають на Донбаси, лишаючи вдома старіючих батьків, село руйнується, відмирають віковічні традиції народу, на які він міг би опертись у своєму відродженні. З цим болючим, складним, суперечливим і водночас неминучим процесом міграції нівелюються, вихолощуються людські душі, вони наче міліють.

«Оддавали Катрю»

- Згадаймо опис Катриного весілля, той момент, коли гості починають співати. Навіть наречена забуває про свій стан непевності й тривоги. Молодий, який спочатку не викликав симпатії, посміхається — «виявилось, що сміх у нього тихий, м'який, як у захопленого хлопчика». Під час ритуального співу давньої української пісні всі присутні мовби перероджуються, повертають істинне своє єство: «Здавалося, не десятки людей співали ту пісню, а одна многогласа душа... Ще вчора Олексій тинявся в селі біля клубу п'янений, шукаючи собі «ворога», щоб одвести душу... Ще недавно Параска Жмуркова з піною на губах гризлася з сусідкою Ялосоветою Кравченчихою за межу, як орали на зиму... А сьогодні всі вони плечима до пліч сиділи за столами й співали пісню, знану ще з дитинства, і були схожі на слухняних і поштивих дітей одних батька-матері. Вони то були — і не вони». Важливий зміст приховано за цими рядками. В них тривога автора за долю свого народу, який так невміло живе на своїй «не своїй землі», підрубуює свої корені. В них — його мрія об'єднати всіх та спрямувати на праведний шлях і болюча реальність, від якої нікуди подітися. Але це все тільки у підтексті. Григій Тютюнник не вдається до моралізувань, не береться до вирішення проблем. Він тільки будить думку читача, примушує його замислитись над долею героїв і, можливо, над своєю.

«Оддавали Катрю»

■ У творі ніби непомітно, але постійно відбувається змагання між тим, як має бути, і тим, що є. Це, власне, протиріччя між старим і новим, хоч воно й розгортається у нетрадиційному ракурсі — авторська симпатія на боці першого. Тютюнник з глибоким сумом спостерігає неминучий наступ нового, вихолощеного радянськими порядками життя. Недарма на всіх сторінках звучить мінорна нота, весілля завершується від'їздом молодих, їхніми квапливими зборами й снігом, першим осіннім ще снігом — всім стає холодно, незатишно, в душах з'являється якась непояснима пустка. Степаниха «заходиться плачем», Степан «згорблено йде до погрібника», а Катря з віконця машини дивиться і дивиться на рідне село, «а коли хутора не стало видно, схилилася чоловікові на груди й зацімола, тільки плечі їй дрібно тремтіли». Вся ця невідомість попереду лякає, людина почувається самотньою та беззахисною, хоч сама обирає собі такий шлях.

«Оддавали Катрю»

- А все могло бути інакше. Те старе так прагнув опоетизувати письменник, і це йому поталанило зробити через блискучий опис Катриного весілля. Воно відбувається з дотриманням майже всього давнього обряду, хоч молоді й противилися йому. Те старе і в образах батьків Катрі, в їхньому бажанні бачити хоч наймолодшу доньку вдома. Те старе могло б відродитися випробуванням уже життям, могло б принести гармонію душам людей, витіснити звідти страх і непевність, стати єдиним надійним опертям. Згадаймо Катрю — вона постає сполоханим, загнаним у сіті звірятком, навіть не може виплакати перед батьками, повідати їм найпотаємніше: сором і страх заповнює всі інші почуття.

«Оддавали Катрю»

- Прикметна з цього приводу деталь, на яку варто звернути увагу Це стара, ще бабина, хустка. Катря постійно кутається в неї, прикриваючи свій великий уже живіт. Ця хустка зберігалася на дні скрині «...як найдорожчий скарб, що кожної осені перекладався горіховим листям від молі та задля пахощів...». Ця хустка покликана захистити Катрю від усіх жорстокостей довколишнього світу. Але чи візьме її вона з собою в далеку дорогу, в чужі їй світи — тобто чи ж збереже пам'ять, чи не відречеться від себе у «зросійщеному» Донбасівському краї, соромлячись не лише своєї рідної мови, а й тієї пісні, яка здатна підняти на свої крила високо-високо? На ці запитання автор не дає відповіді. Нам до роздумів лишається лише надзвичайно сумний Катрин останній погляд.

Література

- Вічна загадка любові: Літературна спадщина Григора Тютюнника. Спогади про письменника. — К., 1988.
- Гуторов О. Незахищене серце: Характер і час Григора Тютюнника // Прапор, 1990. — № 7 — 9.
- Шудря М. Непідкупний голос правди: Невідоме про Григора Тютюнника // Дивослово. — 1996. — № 4.
- Аврахов Т. Екзистенція в художньому слові Григора Тютюнника //Українська мова і література в школі. — 1992. — № 9 — 10.
- Мороз Л. Григір Тютюнник: Літературний портрет. — К-, 1991.
- Усе для школи: Українська література: програмні тексти, ілюстрації, пояснення, завдання, тести: 11 кл. — К., Львів, 2001.
- Євген Петренко „Критика української літератури ХХ ст.“, видавництво „Ірпінь“, Харків, 1992 р.

